

احیای میراث حکمای الهی

مروری بر چند اثر حکمی و عرفانی از آثار منوچهر صدوقی سها

صدرا صدوقی
روزنامه‌نگار

منوچهر صدوقی سها (زاده ۱۳۲۷ در تهران) فیلسوف، عرفان‌پژوه، نویسنده و حقوق‌دان است. او تحصیلات دانشگاهی‌اش را در رشته حقوق تا مقطع لیسانس در دانشگاه تهران پی گرفت. سپس تحصیلات خود را در سطوح عالی در حکمت و عرفان اسلامی نزد استادان بنام این عرصه ادامه داد. صدوقی سها افزون بر تحقیق و پژوهش در حکمت و فلسفه اسلامی در دانشگاه‌ها و موسسات آموزش عالی کشور به تدریس فلسفه، عرفان و تصوف اسلامی اشتغال دارد.

در ادامه در باب درون‌مایه برخی از آثار او (که افزون بر ۷۰ اثر علمی است) به نکاتی اشاره می‌شود: شاید بتوان تحریر ثانی تاریخ حکماء و عرفای متأخر را که به همت انتشارات حکمت به سال ۱۳۸۱ منتشر شده است، مهم‌ترین اثر استاد دانست. این کتاب را ابتدا انجمن فلسفه ایران با عنوان «تاریخ حکماء و عرفای متأخر بر صدرالمتالهین» در سال ۱۳۵۹ شمسی منتشر کرد. پس از چندی حضرت استاد محصول مطالعات جدید خود را بر آن نسخه افزوده، کتابی دیگر بر پایه کتاب پیشین خود می‌آفریند و آن را با نام «تحریر ثانی تاریخ حکماء و عرفای متأخر» به انتشارات حکمت می‌سپارد. این کتاب با هدف نشان دادن مهم‌ترین جریان‌های حکمی و عرفانی پس از صدرالمتالهین، در یک مقدمه و ۹ فصل تنظیم شده است. در مقدمه درباره تاریخ فلسفه و تاریخ فلاسفه و ویژگی‌های تحریر ثانی نسبت به تحریر نخست و برخی از نوپافته‌های این اثر سخن گفته شده است. فصل اول کتاب به تشریح ادوار تاریخ فلسفه در حوزه فلسفه اسلامی می‌پردازد و برای آن یازده دوره برمی‌شمارد؛ نخست: دوران آغاز ترجمه یعنی دهه‌های اواسط نیمه دوم قرن اول هجری که بیشتر به انتشار آثاری در کیمیا و طب اختصاص دارد؛ دوم: دوران نضح ترجمه یعنی روزگار منصور

سبزواری، آخوند ملاحسینقلی همدانی، آخوند ملافتحعلی سلطان‌آبادی؛ در فصل هفتم از آقا محمدرضا قمشه‌ای، جهانگیرخان قشقایی، میرزا هاشم اشکوری، میرزا مهدی آشتیانی، ملامحمد کاشانی و میرزا حسن کرمانشاهی؛ در فصل هشتم از آقا علی مدرس؛ و در فصل نهم از میرزا ابوالحسن جلوه و ملامحمد هیدجی بحث می‌کند. این کتاب را می‌توان یکی از مهم‌ترین پژوهش‌های استاد دانست. گفتنی است ویراست سوم این اثر در سه جلد و در حجمی بالغ بر سه هزار صفحه در نیمه دوم سال ۱۴۰۱ منتشر خواهد شد.

اثر بسیار مهم دیگری که در بردارنده نظرات استاد درباره ماهیت و تاریخ حکمت اسلامی است، «پدیدار شناخت تاریخ استعلایی فلاسفه اسلامی» نام دارد که در سال ۱۳۹۳ در ۱۰۶۵ صفحه، به همت پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی منتشر شده است.

یکی دیگر از آثار بسیار مهم استاد کتاب «فوائد در عرفان، فلسفه، تصوف و تاریخ آن» است که به سال ۱۳۸۳ به همت انتشارات آفرینش منتشر شده است و مشتمل بر آرای استاد صدوقی سها در عرفان، فلسفه و تصوف است. این کتاب شامل ۴۰ گفتار در موضوعات گوناگون عرفانی و فلسفی است که برخی از آنها، پیش از انتشار در این اثر در آثار دیگر منتشر شده بوده‌اند. برخی از مقالات مهم

تا مأمون عباسی که بیشتر به ترجمه آثار قبطی و سریانی اختصاص دارد تا یونانی و پارسی؛ سوم: دوران ظهور فارابی (۳۳۹-۲۹۰) که می‌توان او را نخستین فیلسوف موسس در اسلام دانست؛ چهارم: دوران ظهور ابن سینا (۶۲۷-۳۷۰)؛ پنجم: دوران تهاافتات که با غزالی آغاز می‌شود و پس از حدود دو و نیم قرن به پایان می‌رسد و نظرات فلاسفه قدیم مورد نقد اساسی قرار می‌گیرد؛ ششم: دوران فترت که آن نیز نزدیک به دو و نیم قرن طول دارد و در آن حکماء اولاً متوجه کلام هستند نه فلسفه، و حداکثر به آمیختن کلام با فلسفه می‌پرداخته‌اند؛ هفتم: دوران ظهور صدرالمتالهین؛ هشتم: دوران اساتید واسطه پس از صدرا و پیش از آخوند ملاعلی نوری؛ نهم: دوران ظهور آخوند ملاعلی نوری؛ دهم: دوران حکمای اربعه و تکوین حوزه تهران؛ یازدهم: دوران شاگردان حکمای اربعه و شاگردان شاگردان آنان. این فصل همچنین مشتمل است بر دو فایده: یکی طریق رسیدن معارف اسکندرانی به ابن عربی و دیگر در رابطه مولانا و ابن عربی. فصل دوم این کتاب «ظهور صدرالمتالهین» و فصل سوم «اساتید واسطه» و سلسله استادان آنها را مورد بررسی قرار می‌دهد. در فصل چهارم فهرستی از حکمای دوران هشتم (اساتید واسطه) ارائه می‌شود تا آنکه از فصل پنجم قسمت اصلی کتاب آغاز شود. در فصل پنجم از آخوند ملاعلی نوری؛ در فصل ششم از حاج ملاهادی

شطری از اوایل امور عامه

■ شرح منظومه حکمت
سبزواری
■ انتشارات مولی
■ ۱۱۲ صفحه
■ ۱۳۸۷

میرزا حسن وحید دستگردی این اثر را از روی نسخه حکیم قشقایی تحریر کرده است. کتاب حاضر، تقریرات حکیم قشقایی، دست‌نویس‌های میرزا حسن وحید دستگردی و توضیحاتی چند درباره فلسفه بعد از ملاصدرا، مدرسان فلسفه ملاصدرا در قرن معاصر اصفهان، و وضع فرهنگی حوزه اصفهان در روزگار حکیم قشقایی را شامل می‌شود. گفتنی است تقریرات حکیم قشقایی و تقریرات میرزا حسن وحید دستگردی به عربی و بقیه مباحث به زبان فارسی است.

منتخب مُعْجَم الحُکماء

■ انجمن حکمت و
فلسفه ایران
■ ۲۸۰ صفحه
■ ۱۳۸۴

مدرس گیلانی، که در زمره عالمان برجسته دوران خویش به شمار می‌رفته است، معجم الحکماء را نوشته است. این اثر به اهتمام منوچهر صدوقی سها، پژوهش‌گر برجسته فلسفه و عرفان اسلامی، و بر پایه انتخاب و تحشیه وی به زیور طبع آراسته شده است. این اثر با بر خوردار بودن از فهرست اعلام، آثار، جایها و اقوام و طوایف و سلسله‌ها امکان بهره‌گیری بیشتر از این اثر را برای خوانندگان فراهم ساخته است.

پدیدار شناخت تاریخ استعلایی...

■ پژوهشگاه علوم
انسانی و مطالعات
فرهنگی
■ دوره دوجلدی
(۱۰۰۰ صفحه)
■ ۱۳۹۵

کتاب پدیدار شناخت تاریخ استعلایی فلاسفه اسلامی حاوی پژوهش‌ها و تاملات نویسنده درباره چپستی فلسفه اسلامی و تاریخ آن است. مولف ضمن ارائه دیدگاه خویش، آرای مستشرقان و اتباع آنان را در این زمینه نقد و بررسی می‌کند. کتاب همچنین حاوی رسالیه مختلفی از نویسندگان قدیم و جدید و شرقی و غربی درباره مسائل مورد بحث در کتاب است.